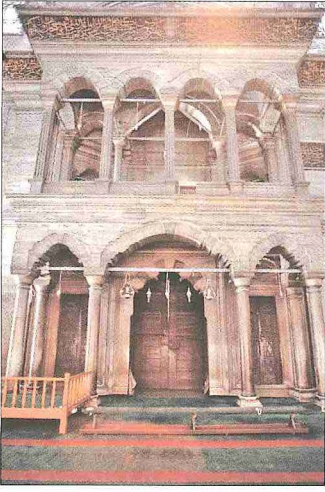

Nuruosmaniye
Camii
hünkâr
mahfiliye
Şehsuvar
Vâlide
Sultan
Türbesi

merli bir diziyile ayrıca çevrelenerek ilginç bir iç mekân oluşturulmuştur. Batı yönünde yer alan kitapların konulduğu oda yuvarlak kemerli bir kapı ile oturma salonuna bağlanmaktadır. İki yanda mevcut pahlı iç köşelerden kütüphaneye geçiş sağlanmaktadır (bk. NURUOSMANİYE KÜTÜPHANESİ).

Kütüphane ile hünkâr kasrı arasında yer alan türbe kare planlı olup üzeri kubbe ile örtülmüştür. Önünde yer alan üç birimli revak ortada kubbe, yanlarda aynalı tonoz örtüye sahiptir. İçeride II. Mustafa'nın zevcelerinden ve III. Osman'ın annesi Şehsuvar Vâlide Sultan yatmaktadır. Ayrıca türbe ile hünkâr kasrı arasındaki bölümde Hibetullah Sultan'dan başka II. Mahmud'un 1809-1824 yılları arasında ölen bir kızı ile dokuz oğlu gömülüdür. Büyük Çarşı'ya açılan avlu kapısının dışında bulunan sebille çeşme Türk barok sanatının güzel ve zarif örnekleridir. Bunların mermer işlemlerinde ve sebilin tunç şebekelerinde barok süsleme motifleri çok bilinçli şekilde kullanılmıştır. Yıllardır saçağı kaldırılmış olduğundan sebil gerçek güzelliğini belli edemez durumdadır. Taşları oldukça yıpranmış olan çeşme ise çok haraptır. Külliye'nin su ihtiyacı Halkalı sularından Nuruosmaniye su yolu ile sağlanmaktaydı. Selâtin camileri arasında Nuruosmaniye Camii yepyeni bir mimari anlayışın örneği olarak şehre damgasını vurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmî'*, I, 22-23; a.e.: *İstanbul Camileri ve Diğer Dinî-Sivîl Mi'mârî Yapılar* (haz. Ahmed Nezih Galitekin), İstanbul 2001, s. 63-64; R. Walsh – Th. Allom, *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, London 1838, III, 12-13 (caminin avlusunu gösteren bir gravür); H. Saladin, *Manuel d'art musulman*, Paris 1907, s. 537, rs. 395;

Târîh-i Câmî-i Şerîfi Nûr-i Osmânî (TOEM ilâvesi), VII-XI/49-62 (1335-37); Halil Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 94-96; İzzet Kumbarcılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 41; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 77-78; İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul Çeşmeleri*, İstanbul 1943, I, 188; Doğan Kuban, *Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1954, s. 27; a.mlf., *Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul 1995, s. 135, 141-161; a.mlf., *İstanbul Yazıları* (haz. Gülçin İpek), İstanbul 1998, s. 151-156; a.mlf., "Nuruosmaniye Külliyesi", *DBİst.A.*, VI, 100-103; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), II, 412-415, 747-752; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 111-112; Semavi Eyice, "İstanbul Minareleri", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, I, 64-65; Süheyl Ünver, "Osmanlı Türkleri İlim Tarihinde Muvakkithaneler", *Atatürk Konferansları V: 1971-1972*, Ankara 1975, s. 248; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 390-393; Eminönü Camileri (Eminönü Müftülüğü), İstanbul 1987, s. 154-156; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, New York 1987, s. 382-387; Hakkı Önkol, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 215-219; Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 667; Ömer Faruk Şerifoğlu, *Su Güzeli: İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 68-69; Semra Ögel, "III. Mustafa Devri Yapılarında Yeni İfade Yolları ve Bir Değişim Başlangıcı Olarak Nuruosmaniye Camii", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler*, Ankara 1995, III, 1-10; a.mlf., "Nuruosmani Külliyesi Dekorundaki Sütunlar", *Sanat Tarihi DeFTERleri*, I, İstanbul 1996, s. 35-76; C. Gurlitt, *İstanbul'un Mimari Sanatı* (trc. Rezan Kızıltan), Ankara 1999, s. 88; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 106-107; Betül Bakır, *Mimarîde Rönesans ve Barok*, Ankara 2003, s. 62; K. Pamukciyan, *Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar* (haz. Osman Köker), İstanbul 2003, III, 152-155; A. Gabriel, "Les mosquées de Constantinople", *Syria*, VIII, Paris 1926, s. 372; Ali Öngül, "Nuruosmaniye Kütüphanesi", *MİTAD*, sy. 6 (1990), s. 141-150; a.mlf., "Târîh-i Câmî-i Nuruosmani", *VD*, sy. 24 (1994), s. 127-146; Aras Neftçi, "Nuruosmaniye Külliyesindeki Yazılar", *Sanat Tarihi DeFTERleri*, I (1996), s. 7-34.

SEMÂVİ EYİCE

NURUOSMANİYE KÜTÜPHANESİ

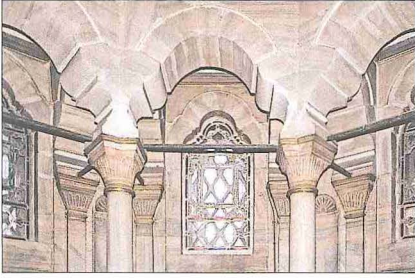
III. Osman'ın Nuruosmaniye Külliyesi'nde kurduğu kütüphane.

I. Mahmud, saltanatının son yıllarında İstanbul'da yaptırmaya başladığı külliyesinde büyük bir kütüphane kurmayı planladığından buraya konulacak koleksiyonun bazı kitaplarını da hazırlamıştı. Fakat külliye tamamlanmadan 1754 yılında ölünce yerine geçen kardeşi III. Osman bu hayr eserini tamamlatarak kendi adına izâfeten Nûr-i Osmânî adını koymuş, kütüphanesini de kendi ismiyle açmıştır. Hatta I. Mahmud'un vakfettiği kitapların üzerindeki vakıf kayıtlarını ve mühürleri kazıtarak kendi mührünü koydurmuştur (mesele bk. Nuruosmaniye Ktp., nr. 622, 1134, 2697, 3873). 1169 Rebûlevvelî başlarında (5 Aralık 1755) külliye'nin camisinde gerçekleşen açılış dolayısıyla yapılan merasime padişah ve devlet adamlarıyla ulemâ katılmıştır.

III. Osman, Nuruosmaniye Kütüphanesi'ne koydurduğu kitaplarla Tanzimat'a kadar sayı bakımından geçilemeyen XVIII. yüzyılın en zengin kütüphanesini tesis etmiştir. Açılışında 5031 ciltlik bir koleksiyona sahip olan kütüphanede (Nuruosmaniye Ktp., Fihrist, nr. 4, vr. 161^a) sonraki yıllarda yapılan sayımlarda bu sayının pek artmadığı görülmektedir (1299/1881-82 yılında 5103 adet). 1323 (1905) sayımında 152 kitabın kaybolduğu anlaşılmıştır. Bugün Nuruosmaniye koleksiyonunda III. Osman'a ait bölümde 4875 kitabın mevcut olduğu göstermektedir. XX. yüzyılın başlarında Nuruosmaniye Kütüphanesi'ne nakledilen Bayram Paşa Medresesi Kütüphanesi'nde de seksen cilt kitap bulunmaktaydı. Muhtelif şahıslarca bağışlanan dok-

Nuruosmaniye Kütüphanesi – Eminönü / İstanbul

Nuruosmaniye Kütüphanesi'nin içinden bir görünüş

san üç eserle birlikte kütüphane koleksiyonunda mevcut yazma eserlerin sayısı bugün 5048'e ulaşmıştır (Öngül, sy. 6 [1990], s. 148). Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde tarihi eski, sanat değeri yüksek birçok eser bulunmaktadır. Kütüphanede mevcut kıymetli eserlerden otuz dördü 1923 yılında Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ne, ceylan derisi üzerine kûfi hatla yazılmış iki mushaf'a bir amme cüzü ise 1933 yılında Topkapı Sarayı Müzesi'ne gönderilmiştir (a.g.e., sy. 6 [1990], s. 148).

Kütüphanenin bir kütüphane nâzırı, altı müstahfız, altı hâfız-ı kütüb, üç bevâb, bir ferrâş ve bir mücellitten oluşan geniş bir personel kadrosu vardı (VGMA, nr. 98, s. 10-12; TSMA, nr. D 3311, vr. 5^b). Hâfız-ı kütüblerin günlük ücretleri 30-60 akçe arasındadır (VGMA, nr. 87, s. 9; nr. 98, s. 10-12; TSMA, nr. D 3311; nr. E 1767). Kadrosunda bulunan mücellit aynı zamanda kütüphane müzehhibi olarak da görevlendirilmişti ve her iki göreve karşılık günde 10 akçe ücret alıyordu (VGMA, nr. 98, s. 10-12; VGMA, Dolap nr. 49, s. 23). III. Osman, kütüphane personelinin tayininde yeni şartlar koymayıp ağabeyinin Ayasofya ve Fâtih kütüphaneleri için koyduğu şartlara uyulmasını istemiştir. Toderini'nin naklin-den (*De la littérature*, II, 95-96) anlaşıldığına göre kütüphane vakfiyesinde yer alan hâfız-ı kütüblerin nöbetleri konusundaki şartlara (VGMA, nr. 52, s. 46; VGMA, Dolap nr. 49, s. 21-22) riayet edilmekteydi.

Nuruosmaniye Kütüphanesi'nin baş hâfız-ı kütübü 1190 (1776) yılında öldüğünde vakıf şartlarına aykırı olarak dışarıya ödünç kitap verdiği ve teresinden kütüphaneye ait bazı kitaplar çıktığı anlaşılmca kütüphane nâzırının nezâretinde yapılan yeni bir sayım sonucu hemen hemen hepsini ders kitaplarının oluşturduğu on dokuz eserin bulunmadığı tesbit edilmiştir. Ayrıca bu sayım sırasında kütüphanede

padişahın mührüyle mühürlenmiş, fakat deftere kaydedilmemiş on beş kitapla on dört parça değerli levha bulunmuştur (Nuruosmaniye Ktp., Fihrist, nr. 6, vr. 206^a). Kütüphanede vakfedenin şartlarına aykırı olan bu uygulama bir müddet daha devam etmiş olmalı ki vakfın nâzırı 1211 Zilhiccesinde (Haziran 1797) kütüphanenin birinci hâfız-ı kütübünü uyarmak için bir yazı göndermiştir (Nuruosmaniye Ktp., Defter, nr. 2, vr. 51^b). 1236 Saferinde (Kasım 1820) "bir müddetten beri tahrir olunmadığından keyfiyeti nâ-ma'lûm olan" kütüphanenin sayımı yapılmış ve yeni katalogları düzenlenmiştir (Nuruosmaniye Ktp., Fihrist, nr. 3, vr. 1^b). Kütüphanenin yazma katalogları yanında matbu bir katalogu da mevcuttur (*Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde Mahfuz Kütüb-i Mevcûdenin Defteridir*, İstanbul, ts.).

XX. yüzyılın başlarında, İstanbul'da bulunan küçük kütüphanelerin koleksiyonlarını bir araya toplama ve ihtisas kütüphaneleri oluşturma kararı doğrultusunda bir faaliyet başlayınca bazı kütüphane binaları tamir edilmiş ve bunlardan her birinin farklı konularda kitapları ihtiva eden ihtisas kütüphaneleri haline getirilmesine çalışılmıştır. Bu planlamaya göre Râgıb Paşa Kütüphanesi edebiyata, Nuruosmaniye Kütüphanesi tarihe, Köprülü Kütüphanesi riyaziye ve tabiiyeye, Hekimoğlu Ali Paşa, Murad Molla, Fâtih kütüphaneleri tefsir, hadis ve fıkıh ve diğer şer'î ilimlere tahsis edilmiştir (İbnülemin Mahmud Kemal – Hüseyin Hüsameddin [Yasar], s. 238-239). Ne dereceye kadar gerçekleştirildiği bilinmeyen bu planlama hakkında *Türk Yurdu* dergisindeki bir haberdan, İstanbul'daki yirmi bir kütüphaneden toplanan tarih ve coğrafyaya ait 4000 kadar eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi'ne konulduğu anlaşılmaktadır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Kütüphanesi ile Rüstem Paşa ve Mahmud Paşa kütüphaneleri gibi küçük koleksiyonlar da binalarının tamiri dolayısıyla belli sürelerde Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde koruma altına alınmış-

tır (BOA, MF. KTV, Dosya nr. 6, Evr. nr. 25, Dosya nr. 8, Evr. nr. 10).

Nuruosmaniye Kütüphanesi geleneksel Osmanlı kütüphane binaları özelliğine göre altta bir bodrum üzerine kurulmuş olup üstte okuma salonu ve kitap deposu bulunmaktadır. Kütüphanenin okuyuculara mahsus kapısı dışında padişahın kullanımını bir bin kapısı daha vardır. Okuma salonundan girilen kitap deposunun kapısı üzerinde kütüphanenin açılış tarihini veren bir kitâbe mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MF. KTV, Dosya nr. 6, Evr. nr. 25; Dosya nr. 8, Evr. nr. 10; VGMA, nr. 52, s. 46; nr. 87, s. 9; nr. 98, s. 10-12; TSMA, nr. D 3311, vr. 5^b; nr. E 1767; III. Osman'ın 1169/1755-56 Tarihli Nuruosmaniye Külliyesi Vakfiyesi, VGMA, Dolap nr. 49, s. 12-24; TSMK, Hazine, nr. 1811; Nuruosmaniye Ktp., Fihrist, nr. 3, vr. 1^b; Fihrist, nr. 4, vr. 161^a; Fihrist, nr. 6, vr. 205^b-206^a; Nuruosmaniye Ktp., Defter, nr. 2, vr. 51^b; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), II/A, s. 5-6; M. l'Abbe Toderini, *De la littérature des turcs* (trc. M. l'Abbe de Courmand), Paris 1789, II, 95-96; İbnülemin Mahmud Kemal – Hüseyin Hüsameddin [Yasar], *Evkâf-ı Hümâyun Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâlî*, İstanbul 1335, s. 238-239; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, tür.yer.; Nimet Bayraktar – Mihin Lugal, *Bibliography on Manuscript Libraries in Turkey and the Publications on the Manuscripts Located in these Libraries*, İstanbul 1995, s. 38-39; TY, IX/94 (1331), s. 46-47 (neşri için bk. İsmail E. Erünsal, *Kütüphanecilikle İlgili Osmanlıca Metinler ve Belgeler II*, İstanbul 1990, s. 504-505); Esad Serezli, "Nur-u Osmaniye Kütüphanesi (Bibliothèque de la mosquée de Nour-ou-Osmaniye)", *TTOK Belleteni*, sy. 76 (1948), s. 19-20; Ali Öngül, "Nuruosmaniye Kütüphanesi", *MÜTAD*, sy. 6 (1990), s. 141-149.

İSMAİL E. ERÜNSAL

NÛRÜ'İ-İZÂH

(نور الإيضاح)

Hanefî fakihi Şürûnbülâli'nin
(ö. 1069/1659)
temel ibadetleri konu edilen
muhtasar eseri
(bk. ŞÜRÜNBÜLÂLİ).

Nuruosmaniye
Kütüphanesi'nin
kitâbesi